

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Chronische vermoeidheid

Therapievormen	Aanbeveling
Counselling	B
Energetische therapie	N
Homoopathie	B
Hypnotherapie	C
Integratieve psychotherapie*	C
Orthomoleculaire therapie	B
Tekentherapie	C
YIN therapie	B

*Mensen kunnen worden doorverwezen naar integratieve psychotherapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: Gestalt therapie, Lichaamsgerichte psychotherapie of hypnotherapie.

**Mensen kunnen ook worden doorverwezen naar YIN therapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: shiatsu, orthomoleculair of craniosacraal therapie.

YIN therapie – op basis van yoga Mensen kunnen ook worden doorverwezen naar yintherapie op basis van bewijs van minimaal één van de volgende therapieën: shiatsu, orthomoleculaire therapie of craniosacraal therapie.	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van YIN therapie bij chronische vermoeidheid op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
de Orleans Casagrande P, Coimbra DR, de Souza LC, Andrade A. Effects of yoga on depressive symptoms, anxiety, sleep quality, and mood in patients with rheumatic diseases: Systematic review and meta-analysis. PM R. 2023 Jul;15(7):899-915. doi: 10.1002/pmrj.12867. Epub 2022 Oct 6. PMID: 35726183.	meta-analyse
Khanpour Ardestani S, Karkhaneh M, Stein E, Punja S, Junqueira DR, Kuzmyn T, Pearson M, Smith L, Olson K, Vohra S. Systematic Review of Mind-Body Interventions to Treat Myalgic Encephalomyelitis/Chronic Fatigue Syndrome. Medicina (Kaunas). 2021 Jun 24;57(7):652. doi: 10.3390/medicina57070652. PMID: 34202826; PMCID: PMC8305555.	systematische review
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Ander bewijs	level 3
referentie	
Yadav RK, Sarvottam K, Magan D, Yadav R. A two-year follow-up case of chronic fatigue syndrome: substantial improvement in personality following a yoga-based lifestyle intervention. J Altern Complement Med. 2015 Apr;21(4):246-9. doi: 10.1089/acm.2014.0055. Epub 2015 Mar 31. PMID: 25825998.	case report

Orthomoleculaire therapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van orthomoleculaire therapie bij chronische vermoeidheid op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Chronische vermoeidheid

Joustra ML, Minovic I, Janssens KAM, Bakker SJL, Rosmalen JGM. Vitamin and mineral status in chronic fatigue syndrome and fibromyalgia syndrome: A systematic review and meta-analysis. PLoS One. 2017 Apr 28;12(4):e0176631. doi: 10.1371/journal.pone.0176631. PMID: 28453534; PMCID: PMC5409455.	systematische review
Maksoud R, Balinas C, Holden S, Cabanas H, Staines D, Marshall-Gradisnik S. A systematic review of nutraceutical interventions for mitochondrial dysfunctions in myalgic encephalomyelitis/chronic fatigue syndrome. J Transl Med. 2021 Feb 17;19(1):81. doi: 10.1186/s12967-021-02742-4. PMID: 33596913; PMCID: PMC7890871.	systematische review
Corbitt M, Campagnolo N, Staines D, Marshall-Gradisnik S. A Systematic Review of Probiotic Interventions for Gastrointestinal Symptoms and Irritable Bowel Syndrome in Chronic Fatigue Syndrome/Myalgic Encephalomyelitis (CFS/ME). Probiotics Antimicrob Proteins. 2018 Sep;10(3):466-477. doi: 10.1007/s12602-018-9397-8. PMID: 29464501.	systematische review
Roman P, Carrillo-Trabalón F, Sánchez-Labraca N, Cañadas F, Estévez AF, Cardona D. Are probiotic treatments useful on fibromyalgia syndrome or chronic fatigue syndrome patients? A systematic review. Benef Microbes. 2018 Jun 15;9(4):603-611. doi: 10.3920/BM2017.0125. Epub 2018 Apr 26. PMID: 29695180.	systematische review
Jones K, Probst Y. Role of dietary modification in alleviating chronic fatigue syndrome symptoms: a systematic review. Aust N Z J Public Health. 2017 Aug;41(4):338-344. doi: 10.1111/1753-6405.12670. Epub 2017 Jun 14. PMID: 28616881.	systematische review
Campagnolo N, Johnston S, Collatz A, Staines D, Marshall-Gradisnik S. Dietary and nutrition interventions for the therapeutic treatment of chronic fatigue syndrome/myalgic encephalomyelitis: a systematic review. J Hum Nutr Diet. 2017 Jun;30(3):247-259. doi: 10.1111/jhn.12435. Epub 2017 Jan 22. PMID: 28111818; PMCID: PMC5434800.	systematische review
Rao AV, Bested AC, Beaulne TM, Katzman MA, Iorio C, Berardi JM, Logan AC. A randomized, double-blind, placebo-controlled pilot study of a probiotic in emotional symptoms of chronic fatigue syndrome. Gut Pathog. 2009 Mar 19;1(1):6. doi: 10.1186/1757-4749-1-6. PMID: 19338686; PMCID: PMC2664325.	rct
Olsson EM, von Schéele B, Panossian AG. A randomised, double-blind, placebo-controlled, parallel-group study of the standardised extract shr-5 of the roots of Rhodiola rosea in the treatment of subjects with stress-related fatigue. Planta Med. 2009 Feb;75(2):105-12. doi: 10.1055/s-0028-1088346. Epub 2008 Nov 18. PMID: 19016404.	rct

Homeopathie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van homeopathie bij chronische vermoeidheid op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	level 2
Referenties	design
Davidson JR, Crawford C, Ives JA, Jonas WB. Homeopathic treatments in psychiatry: a systematic review of randomized placebo-controlled studies. J Clin Psychiatry. 2011 Jun;72(6):795-805. doi: 10.4088/JCP.10r06580. PMID: 21733480.	meta-analyse
Alraek T, Lee MS, Choi TY, Cao H, Liu J. Complementary and alternative medicine for patients with chronic fatigue syndrome: a systematic review. BMC Complement Altern Med. 2011 Oct 7;11:87. doi: 10.1186/1472-6882-11-87. PMID: 21982120; PMCID: PMC3201900.	systematische review
Reid S, Chalder T, Cleare A, Hotopf M, Wessely S. Chronic fatigue syndrome. BMJ Clin Evid. 2011 May 26;2011:1101. PMID: 21615974; PMCID: PMC3275316.	systematische review
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs Ander bewijs	level 3
referentie	
Leyton E, Pross H. Chronic Fatigue Syndrome: Do herbs or homeopathy help? Can Fam Physician. 1992 Sep;38:2021-6. PMID: 21221272; PMCID: PMC2145466.	case series

een vrije
zorgkeuze

Indicaties / Pijnklachten Chronische vermoeidheid

Counselling	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	B
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van counselling bij chronische vermoeidheid op basis van inconsistent of beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 2
Beperkte kwaliteit patiënt gericht bewijs	
Referenties	design
Smith ME, Haney E, McDonagh M, Pappas M, Daeges M, Wasson N, Fu R, Nelson HD. Treatment of Myalgic Encephalomyelitis/Chronic Fatigue Syndrome: A Systematic Review for a National Institutes of Health Pathways to Prevention Workshop. <i>Ann Intern Med.</i> 2015 Jun 16;162(12):841-50. doi: 10.7326/M15-0114. PMID: 26075755.	systematische review
Ridsdale L, Hurley M, King M, McCrone P, Donaldson N. The effect of counselling, graded exercise and usual care for people with chronic fatigue in primary care: a randomized trial. <i>Psychol Med.</i> 2012 Oct;42(10):2217-24. doi: 10.1017/S0033291712000256. Epub 2012 Feb 28. PMID: 22370004; PMCID: PMC3435871.	rct
Ridsdale L, Godfrey E, Chalder T, Seed P, King M, Wallace P, Wessely S; Fatigue Trialists' Group. Chronic fatigue in general practice: is counselling as good as cognitive behaviour therapy? A UK randomised trial. <i>Br J Gen Pract.</i> 2001 Jan;51(462):19-24. PMID: 11271868; PMCID: PMC1313894.	

Tekentherapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	C
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van tekentherapie bij chronische vermoeidheid op basis van matige wetenschappelijke onderbouwing.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 3
Ander bewijs	
Referenties	design
Reynolds F, Vivat B, Prior S. Women's experiences of increasing subjective well-being in CFS/ME through leisure-based arts and crafts activities: a qualitative study. <i>Disabil Rehabil.</i> 2008;30(17):1279-88. doi: 10.1080/09638280701654518. PMID: 18821193.	case series, interviews
Di Gallo A. Symptom oder Krankheit? Der erschöpfende Weg eines Jugendlichen mit chronischer Müdigkeit [Symptom or illness? The exhausting life of an adolescent with chronic fatigue syndrome]. <i>Z Kinder Jugendpsychiatr Psychother.</i> 2002 May;30(2):135-40. German. doi: 10.1024//1422-4917.30.2.135. PMID: 12053877.	case report

Hypnotherapie	
Conclusie aanbeveling op basis van totaal aan literatuur	C
Op basis van de literatuur die naar voren kwam in de literatuurzoektocht van het Louis Bolk Instituut is de mate van aanbeveling van hypnotherapie bij chronische vermoeidheid op basis van matige wetenschappelijke onderbouwing.	
Conclusie van studie in een aanbeveling naar niveau van bewijs	level 3
Ander bewijs	
Referentie	design
Hammond DC. Treatment of chronic fatigue with neurofeedback and self-hypnosis. <i>NeuroRehabilitation.</i> 2001;16(4):295-300. PMID: 11790917.	case report